

Sigmund Freud och bisexualiteten

Anders Carlberg¹

Sigmund Freud (1856-1939) använder bisexualiteten under hela sin psykoanalytiska teoriutveckling och begreppet finns med från Drömtydning (1900) till Den ändliga och oändliga analysen (1937). Det var Freuds tidiga kollega Wilhelm Fliess som initierade begreppet bisexualitet på det mänskliga, psykologiska området och Freud fann detta mycket användbart i sina försök att förklara människan både som sexuell varelse och i vidare mening. Freud såg bisexualiteten som något medfött, hos alla människor, oavsett senare sexuell inriktning. Bisexualiteten finns med som ett av fundamenten i Freuds teori samtidigt som han inte slutgiltigt lyckas binda samman bisexualiteten med driftsläran.

Sedan det sena 1900-talet har frågor kring människans sexualitet fått ett ökat allmänt intresse och utrymme i (det västerländska) samhället. HBTQ är i dag ett brett område som blivit alltmer etablerat i den samtida diskussionen och där ingår bisexualiteten som en viktig del. Det kan vara av intresse att se vad en tidig förgrundsfigur inom psykologin och inte minst angående sexualiteten, som Sigmund Freud, hade att säga kring bisexualitet för runt 100 år sedan, vid en tid då sexualitet över huvud taget inte förekom i den allmänna debatten.

Psykoanalysens barndom och uppväxt

Ordet psykoanalys användes första gången 1896 i en artikel på franska skriven av Sigmund Freud, och redan samma år ställer sig Freud positiv till ter-

1. Anders Carlberg: Leg psykolog/leg psykoterapeut, specialist i klinisk psykologi, psykoanalytiker (IPA), handledare, universitetslärare i psykologi, Uppsala universitet. E-post: a.carlberg@telia.com.

men bisexualitet i sin brevväxling med sin vän och kollega Wilhelm Fliess. Det var Fliess som började använda begreppet bisexualitet kring förståelsen av den mänskliga sexualiteten, en term som redan tidigare användes inom botanik och zoologi, som en beteckning för tvåkönad, på samma sätt som hermafrodit. I den frekventa brevväxlingen med Fliess skriver Freud 1899 (1923): "Bisexualitet! Jag är säker på att Du har rätt om detta. Och jag vänjer mig vid tanken på att betrakta varje sexuell akt som en händelse mellan fyra individer." (s. 501). Samma år återfinns bisexualitet i Freuds viktiga verk *Drömtydning*, som för övrigt gavs ut redan i november 1899, trots att tryck- och publiceringsår anges till 1900. Freud (1900) skriver: "För många drömmar kan man vid omsorgsfull tolkning fastställa att de även ska förstås bise-xuellt [...]" (s. 370).

I nästa betydande verk, *Tre avhandlingar om sexualteori* (1905) använder Freud begreppet med en självklarhet och som en påtaglig faktor för flera aspekter i den psykoanalytiska förståelsen av människan. Bland annat skriver han (1905): "Hos alla neurotiker (utan undantag) finns i det omedvetna själslivet ansatser till inversion, fixering av libidon på personer av samma kön." (s. 92). Inversion (ändring till omvänd ordning eller läge) var ett av Freud och andra ibland använt ord för att beskriva homosexuella aspekter eller uttalad homosexualitet. I *Sexualteorin* menar Freud att bisexualiteten berör alla och inte enbart de manifest homosexuella. Att använda inversion kan också ses som att mer vilja neutralisera fenomenet, att göra det mer allmängiltigt, än det särskilt vid denna tid, långt mer laddade begreppet homosexualitet. Lite längre fram i *Tre avhandlingar om sexualteori*, i kapitlet om differentiering av man och kvinna, betonas igen den grundläggande betydelsen av bisexualite-ten (1905):

*Alltsedan jag har stiftat bekantskap med den infallsvinkel som bisexu-
aliteten erbjuder, betraktar jag denna faktor som avgörande i detta
fall och menar att man knappast kan komma fram till en förståelse av
de sexualyttringar som faktiskt kan observeras hos män och kvinnor
om man inte tar bisexualiteten med i beräkningen. (s. 137).*

Framöver i sina texter laborerar Freud med bisexualiteten som en viktig fak-
tor, eller rentav orsaken, vid bortträngning och han skriver (1918):

*Man skulle här kunna frestas att med utgångspunkt från detta ändra
en del av den psykoanalytiska teorin. Det verkar ju så påtagligt att*

det är konflikten mellan manliga och kvinnliga strävanden, alltså bisexualiteten, som är orsaken till bortträngningen och neurosbildningen. (s. 581-2).

Dock kommer Freud fram till att detta är att föra betydelsen för långt, och fortsätter (1918): "Att betona bisexualiteten som ett motiv för bortträngningen vore alltså för snävt; om man däremot sätter konflikten mellan jaget och den sexuella stråvan (libidon) i första rummet täcker den alla yttringar." (s. 582). Detta är delvis skrivet i polemik med just Wilhelm Fliess, som hävdade att även bortträngningen förklarades av bisexualiteten. Trots att Freud tar avstånd från att bisexualiteten är orsaken till all bortträngning så återkommer bisexualiteten som en ofrånkomlig del i den psykoanalytiska teorin och är nödvändig även för utfallet av den oidipala situationen. I *Jaget och detet* skriver Freud (1923):

Huruvida oidipussituationen resulterar i en identifikation med fadern eller modern tycks alltså hos båda könen komma an på den relativa styrkan i båda könsanlagen. Detta är ena sättet på vilket bisexualiteten blandar sig i oidipuskomplexets öden. Det andra är ännu mer betydelsefullt. [...] En mer ingående undersökning blottlägger för det mesta det mer fullständiga oidipuskomplexet, som är tvåfaldigt, positivt och negativt, och betingat av barnets ursprungliga bisexualitet, det vill säga pojken har inte bara en ambivalent inställning till fadern och ett kärleksfullt objektval av modern, utan han uppför sig samtidigt som en flicka, han visar en kärleksfull feminin inställning till fadern och en motsvarande avundsjuk-fientlig till modern. Det faktum att bisexualiteten blandar sig i gör det så svårt att genomskåda de primitiva objektvalens och identifikationernas förhållanden, och ännu svårare att beskriva dem på ett lättfattligt sätt. Det skulle kunna vara så att den ambivalens som vi konstaterat i förhållandet till föräldrarna helt och hållet kan hänföras till bisexualiteten och att den inte, som jag tidigare beskrivit, utvecklas ur identifikationen på grund av rivalitetsinställningen. (s. 326).

Vid tiden för Freuds avgörande strukturella teori 1923 (om uppdelningen i detet – jaget – överjaget) är således bisexualiteten slutgiltigt inlemmad som en oundgänglig beståndsdel i den psykoanalytiska teorin. Freud har visat hur den finns med i drömmar, sexualiteten och den oidipala situationen och jag

vill nu försöka visa olika aspekter av dess användning för Freud i hans vidare författarskap.

Bisexualitetens tillämpbarhet...

I försöken att förstå och förklara människans sexualitet, identitet och normalitet eller neuros, så återkommer Freud flera gånger till begreppsparen aktivitet-passivitet och manligt-kvinnligt. Även dessa kan kopplas till bisexualiteten, menar Freud (1913):

What we speak of in ordinary life as `masculine´or `feminine´reduces itself from the point of view of psychology to the qualities of `activity´and `passivity´ - that is, to qualities determined not by the instincts themselves but by their aims. The regular association of these `active´and `passive´ instincts in mental life reflects the bisexuality of individuals, which is among the clinical postulates of psycho-analysis. (s. 182).

Här är viktigt att komma ihåg att Freud inte enbart avsåg "manligt-kvinnligt" som kön i vardaglig mening, utan även som aspekter inom oss alla oavsett definierad könstillhörighet. Freud återkommer flera gånger till dessa områden, manligt-kvinnligt, aktiv-passiv och är mån om att kunna använda dessa fenomen också oberoende av könstillhörighet – detta kan jämföras med innebörden av bisexualitet. Freud tänker sig däremot att bisexualiteten är mer tydlig hos kvinnor (1931):

För det första är det ofrånkomligt att den hävdade bisexualiteten i människans läggning framträder mycket tydligare hos kvinnan än hos mannen [...] Kvinnans könsliv faller som regel isär i två faser, av vilka den första har manlig karaktär; först den andra är den specifikt kvinnliga. I den kvinnliga utvecklingen förekommer det alltså en process där den ena fasen överförs till den andra, som inte är analog med någonting hos mannen. (s. 292-3).

Samtidigt finns det något gåtfullt med kvinnor för Freud i hans försök att fånga alla mänskliga aspekter av vårt psyke och denna osäkerhet kvarstår hos honom genom åren av teoriutveckling inklusive kring bisexualiteten (1933): "[...] i många kvinnors liv finns upprepade växlingar mellan övervägande

manlighet och kvinnlighet. En del av det vi män kallar "gåtan kvinnan" härrör kanske ur detta uttryck för bisexualitet i kvinnans liv." (s. 542). Vidare ser vi hos Freud en användning av bisexualitet som en del i den teoretiska förståelsen av homosexualitet (1925d):

Den viktigaste av dessa perversioner, homosexualiteten, förtjänar knappast beteckningen perversion. Den går tillbaka på den konstitutionella bisexualiteten och på det falliska primatets kvarstående effekter. Genom psykoanalys kan man hos var och en påvisa ett visst inslag av homosexuella objektval. När man har kallat barnen "polymorft perversa", har det varit en beskrivning i allmänt använda ordalag. Men någon moralisk värdering uttalas därmed inte. Sådana värdeomdömen ligger över huvud taget psykoanalysen fjärran. (s. 532).

Freud återkommer flera gånger till hur vi kan förstå just våra objektval, hetero-, bi- och homosexuella, och kommer mot slutet av sitt liv fram till att det bör handla om en inre konflikt, alltså ett fenomen som är en grundpelare i hela hans teori (1937):

Det är känt att det i alla tider har funnits och fortfarande finns människor som kan ta personer av samma likaväl som av motsatt kön till sexualobjekt, utan att den ena riktningen inkräktar på den andra. Dessa människor kallar vi bisexuella och noterar deras existens utan att förundra oss mycket över den. Vi har emellertid lärt oss att alla människor är bisexuella i denna mening, att de antingen på ett manifest eller latent sätt fördelar sin libido mellan objekt av båda könen. Vad som därvid frapperar oss är följande. Medan i det första fallet de båda riktningarna har kunnat komma överens utan hinder befinner de sig i det andra och vanligare fallet i ett oförsonligt konflikttillstånd. En mans heterosexualitet tolererar ingen homosexualitet, och omvänt är det på samma sätt. (s. 345).

Denna del av Freuds avslutande teoribyggge ger för övrigt anledning att jämföra med något som en av hans favoritlärjungar, Sandor Ferenczi, skrev redan till den tredje internationella psykoanalytiska (IPA) konferensen 1911 (1952):

I quite seriously believe that the men of today are one and all obsessively heterosexual as the result of this affective displacement; in order

to free themselves from men, they become the slaves of women. This may be the explanation of the "chivalry" and the exaggerated, often visible affected, adoration of women that has dominated the male world since the middle ages [...] (s. 315-6).

...och tvivel

Avslutningsvis kan tilläggas att Freud inte helt är nöjd med hur bisexualiteten ska slutgiltigt infogas i den psykoanalytiska teorin, att den liksom kvinnan, har något ännu obestämt över sig för hans tänkande och han skriver i en fotnot i boken *Vi vantrivs i kulturen* (1930):

Läran om bisexualiteten ligger ännu i djupt dunkel, och att den hittills inte har kunnat bindas samman med driftläran måste vi uppfatta som en allvarlig brist inom psykoanalysen. Hur det än må förhålla sig med den saken, om vi anser det vara ett faktum att individen i sitt sexualliv strävar efter att tillfredsställa både manliga och kvinnliga önskningsar, så är vi därmed beredda på möjligheten att dessa anspråk inte kan uppfyllas av samma objekt och att de stör varandra om man inte lyckas hålla isär dem och leda in varje impuls på en särskild bana, som är anpassad just för den. (s. 653).

Diskussion

För en modern läsare kan det vara intressant att se hur pass öppet och flexibelt som de tidiga psykoanalytikerna, inte minst Freud själv, rör sig kring hetero-, bi- och homosexuella aspekter på ett för alla människor tillämpligt sätt. Freud är alltigenom övertygad om bisexualitetens ofrånkomlighet, att den är konstitutionell, medfödd (1920): "[man bör] inte bortse från att människan har ett genomgående drag av bisexualitet." och längre fram i samma artikel: "Psykoanalysen står på samma mark som biologin såtillvida att den förutsätter att det finns en ursprunglig bisexualitet inom den mänskliga individen (liksom i djurvärlden)." (s. 264). Han återkommer till detta några år senare (1925j): "[...] att alla mänskliga individer, till följd av sitt bisexuella anlag och det korsvisa arvet, inom sig förenar manliga och kvinnliga egenskaper, så att den rena manligheten och kvinnligheten förblir teoretiska konstruktioner utan säkerställt innehåll." (s. 281-2). Vi möter här tankegångar som nog kan förefalla hämtade ur vår samtid och inte 90 år gamla.

Som avslutning av denna översikt av Freuds användande av fenomenet bisexualitet så kan vi konstatera att han in i det sista omfattar en liknande syn på detta som i början av sin psykoanalytiska teori, vi såg hur Freud redan 1899 talar om att varje sexuell akt mellan två personer handlar om fyra individer och han och han är inne på samma linje 1937. I den *Ändliga och oändliga analysen*, 1937, skriver han (1937): "Vi har emellertid lärt oss att alla människor är bisexuella i denna mening, att de antingen på ett manifest eller latent sätt fördelar sin libido mellan objekt av båda könen." (s. 345).

Det kan sägas att Sigmund Freud hade en förhållandevis modern, öppen och bred syn på bisexualiteten, liksom homosexualiteten – jämfört med vad som kom att dominera inom psykoanalysen under lång tid efter hans död 1939.

Litteratur

- Ferenczi, S. (1911 [1914]) *The Nosology of Male Homosexuality (Homoerotism)*. *First Contributions to Psycho-Analysis by Sándor Ferenczi*. Brunner/Mazel, New York (1916/1952).
- Freud, S. (1900) *Drömydning*. S.Skr II (Samlade skrifter av Sigmund Freud), Natur & Kultur, Stockholm (1996).
- Freud, S. (1905) *Tre avhandlingar om sexualiteten*. S.Skr V, Natur & Kultur, Stockholm (1998).
- Freud, S. (1913) *The Claims of Psycho-Analysis to Scientific interest*. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud XIII*. The Hogarth Press, London (1955).
- Freud, S. (1918) *Ur historien om en barndomsneuros (Vargmannen)*. S.Skr VI, Natur & Kultur, Stockholm (2000).
- Freud, S. (1920) *Om psykogenesen i ett fall av kvinnlig homosexualitet*. S.Skr V, Natur & Kultur, Stockholm (1998).
- Freud, S. (1923) *Jaget och detet*. S.Skr IX, Natur & Kultur, Stockholm (2003). Redaktörens fotnot med citat ur brev från S Freud till W Fliess 1/8 1899.
- Freud, S. (1925d) *Sjävbiografi*. S.Skr III, Natur & Kultur, Stockholm (1997).
- Freud, S. (1925j) *Några psykiska följder av den anatomiska skillnaden mellan könen*. S.Skr V, Natur & Kultur, Stockholm (1998).
- Freud, S. (1930) *Vi vantrivs i kulturen*. S.Skr X, Natur & Kultur, Stockholm (2008). Fotnot (S Freuds).
- Freud, S. (1931) *Om den kvinnliga sexualiteten*. S.Skr V, Natur & Kultur (1998).
- Freud, S. (1933) *Nya föreläsningar*. S.Skr I, Natur & Kultur, Stockholm (1996).
- Freud, S. (1937) *Den ändliga och oändliga analysen*. S.Skr VIII, Natur & Kultur, Stockholm (2002).

Summary

*Sigmund Freud (1856-1939) uses bisexuality in his development of the psychoanalytic theory throughout his whole life. The concept can be found from *The Interpretation of Dreams* (1900) to *Analysis Terminable and Interminable* (1937). It was Freud's early colleague, Wilhelm Fliess, who initiated bisexuality as a concept in the human psychological area, and Freud found this very useful in his efforts to explain the psychology of human beings, both as sexual creatures and in a more general meaning. Freud looked at bisexuality as something inborn, in every person, irrespectively of later sexual preferences. Bisexuality is fundamental in Freud's theory, but at the same time something he could not finally integrate in the theory of instincts.*

English title: Sigmund Freud on Bisexuality

Keywords: Bisexuality – psychoanalytic theory – psychoanalysis – (Sigmund) Freud